

PLANLAMADA DİSİPLİNLER ARASI İLİŞKİLER VE KENTSEL ARKEOLOJİNİN YERİ

Zühal ÖZCAN

Mimarlık Fakültesi, Erciyes Üniversitesi, 38039, Kayseri, zozcan@erciyes.edu.tr

(Geliş/Received: 09.08.2005; Kabul/Accepted:14.02.2006)

ÖZET

Bilimde ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler farklı disiplinlerin ve uzmanlık alanlarının doğmasına neden olmuştur ancak, aralarındaki koordinasyonun kaybolduğu gözlenmektedir. Disiplinler arası ilişkilerin önem kazandığı bir meslek dalı da planlamadır. Kentlerde korunması gerekli kültür varlıklarının bulunduğu alanlar anıt eserlerden, sivil mimarlık örneği yapılardan ve arkeolojik alanlardan oluşmaktadır. Kente kimliğini kazandıran, toplumsal belleğin elde edilmesinde önemli bir yeri olan kentsel arkeolojik alanlar “arkeopark”lar olarak değerlendirilmeli, bu faaliyetler planlamadan tasarıma, arkeolojiden mühendisliğe kadar ilgili disiplinlerin koordinasyonu ile sağlanmalıdır. Makale, kentsel arkeolojinin Türkiye için önemine değinmekte ve örnek olarak Ankara – Ulus’ta böylesi bir alanın varlığını ve değerlendirilememesi sorununu ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Planlama, kentsel koruma, kentsel arkeoloji.

INTERDISCIPLINARY RELATIONS IN PLANNING AND THE PLACE OF URBAN ARCHAEOLOGY

ABSTRACT

Rapid development in science and technology gave birth to various disciplines and areas of expertise, but it has been observed that the coordination among them is lost. Planning is one of the professions in which relation among disciplines gain importance. The conservation areas in cities are composed of monuments, examples of civil architecture and archaeological sites. Urban archaeological sites which carry a considerable place in achieving a social memory and give an identity to the cities, should be evaluated as “archeoparks” and act as to be achieved with the coordination of related disciplines starting from planning to design, archaeology to engineering. The article claims the importance of urban archaeology for Turkey and the existence of such an area in Ankara-Ulus together with its problem of not being evaluated.

Keywords: Planning, urban conservation, urban archaeology.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Günümüzde gelişen teknoloji işbölümünü zorunlu kılmıştır. Bilim adamı, sanatçı ve filozof Rönesans adamının veya yapıyı, içinde kullanılacak eşya ve araç gereci hatta tüm tekstil ürünlerini bile aynı anda tasarlayan 19. yüzyıl sonu tasarımcısının yerini, farklı meslek grupları ve her grubun içinde ayrı bir daldaki ihtisaslaşmış elemanlar almıştır. Bir meslek grubunun içinde bu denli ihtisaslaşma kimi hallerde disiplinler arası ilişkilerin birbirinden kopmasına da neden olmaktadır. Özellikle tasarım disiplinleri içerisinde belli uzmanlık alanları arasındaki ilişkilerin tümüyle ayrışması çözümü zor sorunları da beraberinde getirmektedir.

Bu makalenin konusunu meslekler arasındaki kesin ayrışmaların ortaya çıkardığı, farklı meslek gruplarının ara kesitinde yer alan fiziki ortam ve olguların, toplumsal kültürü geleceğe taşıyan taşınmaz kültür varlıklarını ve özelinde kent içi arkeolojik varlıkları ne yönde etkilediğini ve sonuçlarını incelemek oluşturmaktadır.

Taşınmaz kültür varlıkları, ait oldukları zaman diliminin ve toplumların fiziki çevredeki yansımalarıdır. Tasarım boyutunda ise bir uygarlığın ürünü, kendinden öncekilerin yeni bir yorumu ya da yeniden yapılanmasıdır. Bu itibarla, makalenin amacı, kültür varlıklarının önemli bir bölümünü oluşturan kent

içindeki arkeolojik varlıkların gözden geçirilerek, kentsel alanda korunmaları ve kullanımları ile ilgili önerilerle planlama ve tasarım boyutu içindeki yerini tartışmaktadır. Bu bağlamda, kent-arkeoloji-planlama-tasarım dizgesi ele alınacak ve Ankara-Ulus örneğinden irdelenecektir.

Çalışmanın yöntemi konu ile ilgili literatür taraması ile örneklem alanın planlama süreci içerisinde karşılaştığı sorun ve olanakların, fiziksel gözlem ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarında irdelenmesinden oluşmaktadır.

2. PLANLAMA VE TASARIM İLE İLGİLİ DİSİPLİNLER ARASINDA KOORDİNASYON LİMİTLERİ VE ÖNEMİ (THE LIMITS AND IMPORTANCE OF COORDINATION AMONG THE DISCIPLINES RELATED TO PLANNING AND DESIGN)

20. yüzyılda teknolojik gelişmelerin ivmesine paralel olarak özellikle teknik bilgi, beceri ve gereç gerektiren meslekler arasında belirgin ayrışmalar olduğu gözlemlenmektedir. Teknolojik gelişmelerin geniş yayılma alanı da böylesi bir ayrışımı zorunlu kılmıştır. Disiplinler kendi içlerinde de farklı ilgi alanlarına bölünmüştür. Bunlar arasında tasarım özel bir örnek olarak incelenebilir. 19. yüzyıl sonuna kadar tüm tasarım eylemleri usta-çırak ilişkisi doğrultusunda ve genellikle, “yapı tasarımı” çerçevesinde ele alınmaktaydı. İletişim ve bilimde teknolojik gelişmeler diğer tüm disiplinlerde olduğu gibi, yapı ve çevre tasarımı konularında da ayrışmalara neden oldu ve giderek uzmanlaşma zorunlu hale geldi. Yapı ve çevresi ile ilgili uzmanlaşmanın “kenti planlama” şeklinde 19. yüzyılda ortaya çıktığı ifade edilebilir [1]. Başlangıçta yine yapı tasarımcılarının eliyle de olsa, kent bütününe tasarımına yönelik önerilerinin ütopik olmakla birlikte- Avrupa ve ABD’de ele alındığı bilinmektedir [2]. 20. yüzyıl fiziksel çevrenin her ölçekte planlanmaya çalışıldığı bir görünüm sergiler. Çevre ve/veya bölge ölçeğinden başlayarak, kent, mimari, açık ve yeşil alanlar, inşa edilmiş çevrenin korunması ve yenilenmesi, giderek insanın yaşadığı tüm iç ve dış mekanların, araç ve gerecin tasarımı, ayrı uzmanlık konuları olarak bilim dalları haline dönüştüler. Tasarıma yönelik tüm bu özel uzmanlık konularının kendi içlerinde gelişmesi ve detaylandırılması giderek farklı disiplinlerin birbirlerinden ayrılarak, birer paket halinde gelişmelerine neden oldu. Denilebilir ki, bu da disiplinler arası kopmaları oluşturdu ve giderek derinleştirdi. Dünya genelinde izlenen bu tutum, kaçınılmaz olarak Türkiye’ye de yansımıştır.

Bilimsel bilgiye dayanan her türden tasarım çalışması o uzmanlık alanının doğruları içerisinde gerçekleştirilir, ancak, konunun gerektirdiği diğer tasarım girdileri ile ilişkileri de göz önüne alınmak durumundadır. Yapı tasarımından ayrılan kent planlamanın uygulamaya yönelik konularda farklı kriterler ve teknik bilgi ile değerlendirilmesi “kentsel tasarım” uzmanlık alanına gereksinimi ve ilgiyi artırmıştır [3]. Benzer bir oluşum

kent içerisinde bulunan arkeolojik alanların korunması, giderek kullanımı ve yeni tasarımlarla ilişkisi için de geçerlidir.

Günümüzde kentler başta çok parçalı bir görünüm sergileyen konut alanları olmak üzere, kent merkezi, yerine göre sanayi alanları, açık ve yeşil alanlar, sosyo-kültürel alanlar, korunması gerekli alanlar gibi 21. yüzyıl insanının temel gereksinimlerini karşılayacak bölgelerle özetlenebilirler. Kentsel kullanımların birbirlerinden ayrışmasının yarattığı sorunlar göz önüne alınarak, son yirmi yılda, “karma-kullanım”lara yönelme kimi planlama çevrelerinde tartışılmakta, önerilmekte ve uygulanmaktadır [4].

Kentin önemli bir bölümünü oluşturan “korunması gerekli alanlar” mimarlık ve kent plancılığının ortak kesitinde bulunan bir ilgi alanını oluşturmaktadır. Korunması gerekli kültür varlıklarıyla oluşan bu alanlar sadece tek yapılar olarak değil, bir bütün doku oluşturarak korunduklarında bir anlam kazanmaktadırlar [5]. Korumanın anayasası olarak kabul gören 1964 Venedik Tüzüğü 1. ve 14. maddeleri kültür varlıklarının soyutlanmış tek eserler değil, bir bütün olarak ayakta tutulmalarını ve değerlendirilmelerini öngörmektedir [6]. Bu bağlamda korunması gerekli kentsel dokular planlama olgusunun önemli bir alt başlığını oluşturmaktadır [7]. Türkiye gibi 10.000 yıllık bir kentleşme sürecinin izlendiği bir ülkede koruma planlaması özel bir öneme sahiptir. Kentsel koruma planlaması da hayata geçirilebilme boyutunda, kentsel tasarım çalışmalarından ayrı düşünülemez. Özel bir tasarım konusu olan bu alanlar planlamanın klasik süreci ve yöntemleriyle gerekli düzey ve ayrıntıda ele alınamamaktadır [8].

Günümüzde Türkiye’de korunması gerekli kentsel alanları anıt nitelikli yapılar, çoğunluğunu 19.yüzyılda yapılmış olan geleneksel konut dokuları ile kent içerisinde karşılaşılan arkeolojik alanlar oluşturmaktadır.

3. KENTSEL ARKEOLOJİ; PLANLAMA VE TASARIMDA YERİ VE ÖNEMİ (URBAN ARCHAEOLOGY; ITS PLACE AND IMPORTANCE IN DESIGN AND PLANNING)

Kent içinde kültür varlıklarının ve yapı stoku oluşturan geleneksel konut dokularının önemi sadece ait oldukları dönemin özelliklerini yansıtılmalarından kaynaklanmaz. Tarih boyunca izlendiği üzere yerleşimler birbiri üzerinde konumlanmıştır. Günümüzde de birçok korunması gerekli kentsel doku kültür katmanlarının üzerinde yer almaktadır. Bu açıdan kültürel sürekliliğin bir devamı niteliğini taşırlar. Türkiye’de 20. yüzyılda kurulduğu bilinen birkaç yeni yerleşim dışında hemen tüm kentlere ait geçmiş evreler mevcut kent dokusunun altında yer almaktadır. Modern kentler zengin bir tarihi geçmişin üzerine yayılmışlardır. Kısaca, neredeyse tüm kent merkezleri arkeolojik alanların üzerinde yer almaktadırlar. Bu olgu yaşayan kentlerin gelişme, değişme gereksinim-

leri sırasında sık karşılaşılan bir durumu; kentsel arkeolojiyi gündeme getirmektedir.

3.1. Kentsel Arkeoloji Üzerine... (About Urban Archaeology...)

R. Leech Avrupa'daki en eski kentlerin Akdeniz ülkelerinde ve özellikle Yunanistan ve Türkiye'de olduğunu belirtmektedir [9]. Modern kentsel arkeoloji 1960'larda başlamış ve 1970'lerde Avrupa'da gündemin önemli bir parçası olmuştur. Kentsel arkeoloji "kentlerin arkeolojisi" olarak tanımlanabilir. Bilimsel, uygulamaya yönelik, yönetsel bir dizi işlemi de ifade eder ve yerleşimler arkeolojisinin özel bir biçimi olarak anlaşılmalıdır [10]. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun (1999/658 sayılı kararıyla değişik) 2005/ 702 sayılı İlke Kararı kentsel arkeolojik alanları, "3386 ve 5226 sayılı kanunlarla değişik 2863 sayılı Kanun kapsamına giren arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar, kentsel arkeolojik alanlardır" şeklinde tanımlanmaktadır. Yaşayan bir kentte karşılaşılan bir arkeolojik kalıntı alanını ve bu alanda gerçekleştirilecek tüm eylemleri de betimler. İster rastlantı ile ister bilimsel bir araştırma sonucu bulunmuş olsun, bir kentteki arkeolojik alanlar planlamayı etkiler. Böylesi bir durumda yeni ve özel planlama kararları alınmasını zorunlu kılar, kimi hallerde de olumsuz bir tutum olmakla birlikte mevcut planlama girişimleri bu duruma uydurulmaya çalışılır [11].

Kentsel arkeolojik kalıntıların korunması ve değerlendirilmesi arasında hassas bir denge vardır. Kontrol edilemeyen kentsel gelişme süreçlerinde büyük zarar görürler. Ancak, kentsel arkeoloji pahalı bir eylemdir. Yukarıda da ifade edildiği gibi toprak altında bulunan ve çoğunlukla bir imar eylemi sırasında ortaya çıkan arkeolojik veriler, korunması gerekli bir kent dokusunun altında yer almaları durumunda koruma kararları daha karmaşık bir durum sergiler. Yer üstündeki ve yeraltındaki mimari miras, birbirleri üzerinde karşılıklı bir etkiye sahiptir. Böylesi bir durumda karşılaşılan ikilem hangisinin korunacağı veya diğeri aleyhine öne çıkacağıdır. Oysa her birinin varlığı diğeri için bir şans, bir artı değer olarak ortaya çıkarılmalıdır. O halde, sorun bunun nasıl gerçekleştirileceği, giderek bu iki türden korunması gerekli alanın, kent bütününe nasıl ekleneneceği, kentlilerin hayatındaki yeri ve öneminin anlaşılmasının sağlanmasıdır.

3.2. Planlama ve Kentsel Arkeoloji (Planning and Urban Archaeology)

II. Dünya Savaşı sonunda çok sayıda Avrupa kentinin çekirdeği yenilenme durumu ile karşı karşıya kalmıştır [12]. 1960'lardaki hızlı kentsel gelişme de sorunun büyümesine neden olmuştur. Pek çok kentteki yeni imar faaliyetleri sırasında arkeolojik buluntularla karşılaşmıştır. Giderek, yeni yapımlar

teknikleri, artan araç yoğunluğunun getirdiği otoparklar ve yer altı ulaşım hatları toprak altını daha çok tahrip etmektedir.

Bugün Türkiye'de kentler, hızlı kentleşme ve yenileşme baskısı altındadır. Kent içindeki arkeolojik varlıkların daha çok farkına varılmasıyla, daha sistematik bir yaklaşıma gereksinim olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan planlama eyleminde de belli veri ve çalışma standartlarının gerektiği anlaşılmaktadır. Bunların başında kentsel gelişim haritalarının üretilmesi gelmektedir. Kimi haritalar kentlerin tarih içindeki belli dönemlere ait kalıntı yerlerini açıklıkla verebilirler [13]. Gerek planlama eğitimi gerekse mesleki uygulamalar sırasında, kentin incelenmesi, tarihi verilerin kronolojik bir diziminden, siyasi tarihin hikâye edilmesinden öteye gitmemektedir. Oysaki kentsel arkeoloji adına strateji üretebilmek için bu bilgilerin haritalara işlenmesi özel bir önem taşır. Bir kentin kuruluş ve gelişme evrelerinin şematik bile olsa haritalandırılması, olası arkeolojik buluntuların yerlerini işaret etmeleri açısından arkeoloji-planlama ve tasarım evrelerinin başlangıcını oluşturacaktır. Korunacak ve bir hafriyat sırasında karşılaşılabilecek eserlerin olası yerleri kent gelişim haritaları incelenerek tahmin edilebilir. Planlama sürecinde, karşılaşılabilecek eserler üzerindeki dolgu malzemesinin derinliği de önem taşır. Günümüzde herhangi bir sondaj çalışması yapılmadan "manyetik rezonans" tekniği kullanılarak isabetli tespitler de yapılabilmektedir [14]. Bu tür verilerin planlama sırasında baştan elde edilmesi, planın uygulamaya geçildiği dönemde beklenmedik tatsız sürprizlerle karşılaşılmasını baştan önleyecektir. Bu nedenle yerel yönetimlerin bu ve benzeri etütleri planlama, tasarım evresine geçmeden üretmesi veya plancıdan talep etmesi gerekir.

Hemen tüm gelişmiş ülkelerde ve Türkiye'de arkeolojik alanlar yasalarla korunurlar ve toprak altında bulunan eserler devlet malıdır. Arkeolojik eserlere rastlanması durumunda kazı, buluntuların değerlendirilmesi ve modern kent parçaları ile entegrasyonu konularını da kapsayacaktır. Bu tür bütünleşmeleri göz önünde tutan tasarımlar kentlerin zaman ve mekânda sürekliliğini güçlendirecek, kentsel çevrenin tarihi öğelerini de öne çıkaracaktır.

Kentsel arkeoloji öncelikle bir devlet sorumluluğudur. Oysa bugün Türkiye'de dâhil olmak üzere birçok ülkenin koruma yasalarında tanımlı olarak yer almamaktadır. Fransa gibi ülkelerde koruma yasalarındaki boşluğu kent planlama yasaları doldurmaktadır.

3.3. Kentsel Arkeoloji ve İlgili Disiplinler (Urban Archaeology and the Related Disciplines)

Özetlenen koşullar kent içindeki arkeolojik alanların korunması ve kent yaşamına entegre olmaları disiplinler arası koordinasyonun zorunlu olduğunu göstermektedir. Arkeolojik buluntulara rastlanan bir yerde kazı ve değerlendirme işlemleri arkeoloji meslek dâhil

nın sorumluluğundadır ancak, kentteki herhangi bir müdahaleden önce arkeologlar, mimarlık tarihçileri, plancılar ve yerel yöneticilerin koordinasyonunda hazırlanacak olası yerleşim evrelerini gösteren buluntu haritalarının elde edilmesi zorunludur. Bu haritalar kentteki gelişme, dönüşme uygulamaları sırasında ortaya çıkabilecek sorunlara karşı tedbir alınmasına olanak sağlayacaktır. Yeraltı kullanımları, özellikle altyapı uygulamalarında ilgili mühendislik dalları ile işbirliği yapılmasını ve yaşayan kentin gereksinimine de yanıt verecek çözümler üretilmesini zorunlu kılar.

Kentlerin sahiplerinin yerel yönetimler olduğu geçişinden hareketle uygulamacı kuruluşların bünyelerinde arkeologlar, restorasyon uzmanı mimarlar ve kent plancıları istihdam etmeleri, plancıların da ekiplerinde bu uzmanlık dallarından görüş ve destek almaları beklenmelidir. Fransa ve İskoçya gibi ülkelerde ulusal düzeyde kentsel arkeoloji organizasyonları vardır.

Gerek kazıların gerçekleştirilmesinde ve gerekse kent içindeki bu alanların sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ciddi kaynaklara ihtiyaç duyulur. 1999 "Arkeolojik Mirasın Korunması İçin Avrupa Konvansiyonu" nun 3.maddesi ayrılacak fonların sürekliliğini öngörmektedir [15]. Bu nedenle akça kaynaklarını sağlayacak kamu ve özel sektör kurumlarına ve sivil toplum kuruluşlarının katkısına ihtiyaç vardır. Gerek kazıların gerçekleştirilmesinde ve gerekse kent içindeki bu alanların sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ciddi kaynaklar gerekmektedir.

Tüm bunların ötesinde, başta kentsel koruma ve özelinde kent içindeki arkeolojik alanların korunması bir toplumsal bilinç sorunudur. Tüm teknik disiplinlerin entegrasyonu sağlansa bile, topluma kentli olma ve eser koruma bilinci yerleşmemişse korumanın sürdürülebilirliği sağlanamaz. Bu nedenle, ilköğretimden başlayarak örgün eğitimde, halk eğitiminde, başta kentte görevli yöneticiler olmak üzere hizmet içi eğitimde, tüm eğitim kadrolarının da bilgilendirilmesi ve koordinasyonu gerekmektedir.

4. ANKARA'DA BİR KENTSEL ARKEOLOJİ ÖRNEĞİ (AN URBAN ARCHAEOLOGY EXAMPLE IN ANKARA)

Başkent Ankara'nın Galatlardan başlayarak Frigler Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde, Ulus mevkiinin Roma döneminden başlayarak kent merkezi olduğu bu çevredeki kalıntılardan anlaşılmaktadır. Roma Hamamı, Augustus Tapınağı, Kale'ye uzanan Kolonatlı Yol, Jülyen Sütunu, Antik Tiyatro bu bölgede yer alır. Dikkate değer bir 17. yüzyıl yapısı olan Zincirli Cami'nin yanı sıra, -kimilerinin işlevi değişmiş olmakla birlikte-, 1. ve 2. TBMM binaları, Maliye Bakanlığı, Hükümet Konağı gibi idari, İş Bankası, Sümerbank, Merkez Bankası, Ankara Palas gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk iktisadi ve sosyal gelişimini yönlendiren yapılarla bütünleşmiştir.

Sümerbank, eski Maliye Bakanlığı, Vilayet ve Zincirli Cami ile sınırlı olan örneklem alan, Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak iki katlı avlulu bir çarşıdır. 1930'larda bu parselin Sümerbank'a bitişik kısmında bir sinema yapıldığı bilinmektedir.

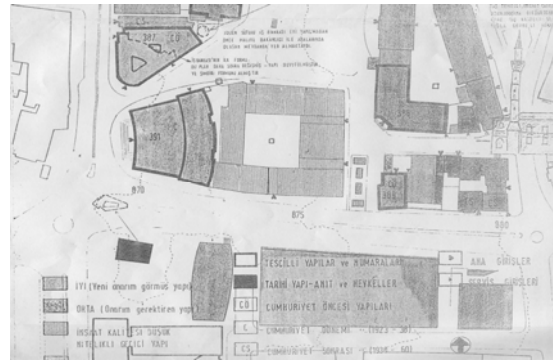
Aralarında ünlü "Karpıç Restoran"ın da bulunduğu Şehir Çarşısı'nın 1970'lerde alış-veriş merkezi yapılmak üzere yıkılması gündeme gelince buradaki dükkanlardan bir kısmı Sümerbank ile Zincirli Cami arasına taşınmışlardır (Şekil 1,2).

1992 yılında parsel sahibinin, bu çarşının yıkılarak yerine bir işhanı yapılması isteği üzerine, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu (AKTVKK), eldeki buluntulara dayanarak bir sondaj kazısı yapılmasını ister (15.6.1993 gün ve 3036 sayılı karar). Kazıda, yıkılmış olan sinemanın bulunduğu kısımda bir buluntuya rastlanmazken, Zincirli Cami tarafında bilimsel bir arkeolojik kazıyı gerektirecek verilere rastlanır (Şekil 3).

Masrafi mülk sahibi tarafından karşılanan kazı sonucunda Geç Roma ve Erken Bizans dönemine tarihlenen döşeme seviyesinde dükkanlar ve bir kısmı Zincirli Cami yönüne doğru uzanan cadde ortaya çıkarılır (Şekil 4). 2. yüzyılda yapılmış ve halen işlevini sürdüren bir kanalın bulunması da kazının dikkate değer buluntuları arasındadır (Şekil 5).

Şekil 1. Zincirli Cami ve Şehir Çarşısı'nın yeni yeri (Zincirli Mosque and the new place of Şehir Çarşısı)
Kaynak: Kül. ve Tur. Bak. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Gn. Md.'lülüğü arşivi

Şekil 2. Ulus Kent Merkezi Planında örneklem alan (The case study area in Ulus City Center Plan)
Kaynak: Kül. ve Tur. Bak. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Gn. Md.'lülüğü arşivi

Şekil 3. Eski "Yeni Sinema"nın bulunduğu alan (The area of the old "Yeni Sinema")

Şekil 4. Roma Yolu ve antik ticaret alanı (The Roman road and the antique commercial area)

Şekil 5. M.S. 2. yüzyıla ait kanaldan bir bölüm (A part of the channel from the 2nd century A.D.)

Bilimsel bulguların yanı sıra, bu alanın daha Roma döneminden başlayarak günümüze kadar ticaret işlevini sürdürüyor olması heyecan vericidir. Buna karşılık, kente sahip çıkma, kentli olma bilincini kuvvetlendirecek olan bu bulgular kamuoyunda beklenen yankıyı bulamamıştır. Bilimsel açıdan yerinde, "in situ", korunması beklenen bulgular önce güvenlik endişesi ile Roma Hamamı'nın depolarına kaldırılmıştır. Daha sonra alanın dükkânlar bölümünün üzeri kapatılacağından bir daha özgün yerlerine getirilebilme olanağı da kalmayacaktır.

İlgi çekici bir başka konu bu alanın işlevindeki sürekliliktir. Daha İlkçağ'dan başlayarak günümüze kadar alanın canlı bir ticaret merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

Kazı sırasında bu dükkânların bazılarının bezemeli yer kaplamalarının hala yerinde olduğu görülmüştür (Şekil 6).

Buluntu alanı kazıyı takip eden mevsim sonunda yeraltı suyu nedeniyle kısmen su altında kalır ve çeşitli atıkların boşaltıldığı, etrafı metal bir perde ile çevrili olduğu için kentliler tarafından hiç algılanmayan ve tanınmayan bir açık alana dönüşür (Şekil 7, 8). Alanın altında bir yeraltı su kaynağının bulunduğu parselin Sümerbank'a bitişik olan kısmında, bu alana Yeni Sinema yapılmadan önce bir hamam bulunduğu sözlü bilgisini de doğrulamaktadır.

Şekil 6. Dükkân döşeme kaplamaları (The floor finishes of the shops)

Şekil 7. Kazı alanını kaplayan atık su (The waste water covering the excavation area)

Şekil 8. Kazı alanını çevreleyen metal perde (The metal curtain wall surrounding the excavation area)

AKTVKK 1995'ten 2003'e kadar parselin Sümerbank'a bitişik, buluntuya rastlanmayan bölümünde, korunması gerekli kültür varlığı olan Sümerbank yapısına bitişik olmamak ve gabarisini aşmamak kaydıyla yapılaşmaya izin veren, arkeolojik buluntuların yerinde korunması, sergilenmesi, eserlerin bulunduğu kota özel önem verilerek, yeni yapının bu alanı öne çıkarmasının gerçekleştirilmesinin sağlanmasını öngören bir dizi karar alır (27.11.1995/4359, 15.7.1996/4790, 4.1.1996/4863, 7.3.1997/5059, 10.10.1997/5448, 10.1.2003/8357, 26.12.2003/8906). Amaç, Ankara kent merkezinde Cumhuriyet Dönemi'nin önemli yapılarından oluşan korunması gerekli bir alanda, kent merkezinin tarihi geçmişini de belgeleyen bir buluntu alanının, bir "arkeopark" olarak değerlendirilmesidir. Korunması gerekli kültür varlıklarının sadece müzelerde izlenebilen, çoğunlukla meraklısının arayıp ulaştığı nesnelere değil, kentle ve kentlilerle birlikte yaşayan eserler olduğunun özenle altına çizilmesidir.

İnşaat bittiğinde antik dükkânların üzerinin bir platformla kapatıldığı, Roma Yolu'nun Hükümet Konağı binasına doğru uzanan kuzey kısmının bir beton duvarla kesildiği, Zincirli Cami yönünde mevcut sokağın antik yola kaymasını önleyecek hiçbir girişimde bulunmadığı ve yeni yapının bir bölümünün kültür varlığı olarak tescil edilmiş olan Sümerbank Genel Müdürlüğü binasına da bitiştirildiği tespit edilmiştir (Şekil 9-11).

Şekil 9. Platforma dönüştürülen antik ticaret alanı (The antique commercial area transformed to a platform)

Şekil 10. Beton duvarla kapatılan Roma Yolu ve önlem alınmayan doğu yönü (The Roman road blocked with a concrete wall and the east side without any precautions)

Şekil 11. Ulus Meydanı; Sümerbank ve arkasında yeni işhanı (Ulus Square; Sümerbank and the new commercial center at the rear)

Birinci derece arkeolojik sit alanı olan kazı alanının yarısı yeni yapılan işhanının giriş platformu altında kalmıştır. Koruma sadece bir antik yolun yarısının açıkta bırakılması olmamalıdır. Üstelik bir kent içi yol, hangi döneme ait olursa olsun, ancak iki yönünde onu bir güzergâh olarak tanımlayan yapılarla anlam kazanır. İnşaat sonrası bu bütünlük bir daha geriye dönülemeyecek biçimde ortadan kaldırılmıştır.

AKTVKK 8906 sayılı son kararında onaylı projesine uygun olarak gerekli düzeltmelerin ivedilikle yapılmasını istemiştir. Ancak, bu yönde herhangi bir girişimde bulunulmadığı görülmektedir. Önemli bir toplumsal bilinç yaratma fırsatı, bilimsel çalışmaların kentlilerin günlük hayatına katılma olanağı, kaybedilmiştir. Üstelik, inşaatın bitiminde, Geç Roma- Erken Bizans dönemine tarihlenen ticari yapıların bulunduğu alan, yeni yapıya ait ön platformun altında kalmış, işlevin tarihsel sürekliliğini ispatlayan ve kentin geçmişine işaret eden, bu bölgenin bir ticari alan olarak varlığını yüzlerce yıl sürdürdüğüne ilişkin önemli bir veri, bölgenin kimliğini tanımlayan bir delil ortadan kaldırılmıştır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ (EVALUATION AND CONCLUSION)

Arkeolojik varlıklar yenilenemeyen kaynaklardır ancak, özellikle kentlerde bir dokunulmazlık zırhı içinde değerlendirilmeleri kent yaşamından soyutlanmalarına, giderek unutulmalarına neden olmakta ve korunmalarını zorlaştırmaktadır. Kısıtlayıcı önlemlerle korunmaları yerine, birer arkeoloji parkına dönüştürülerek yaşayan alanlar haline getirilmeleri kentli olma, kentnin geçmişini belgeleyen kültür varlıklarına sahip çıkma bilincini de beraberinde getirecektir. G. Tankut, arkeolojik varlıkların korunması ile ilgili politikaların eğitim ve kültürle ilgili olduğu kadar planlama, gelişme ve arazi kullanım politikalarıyla da ilgili olduğuna ve bir bütün olarak ele alınmaları gerektiğine daha 1990'da işaret etmiştir [16].

Toprak altındaki eserlerin ortaya çıkması planlama eylemlerini sınırlar, farklı kararlar alınmasını gerek-

tirir. Uygulama ölçeğinde özel tasarımlar geliştirilmesini zorunlu kılar. Temel planlama kararlarının noktasal, yere özgü detaylandırılmış, teknik donatıyı da içeren tasarımlarla desteklenmesi gereklidir.

Tüm insanlığın ortak kültür mirası olan arkeolojik varlıkların buldukları yerde “in situ” korunmaları uluslar arası anlaşmalarla güvence altına alınmıştır [17]. Kent gelişim ve dönüşüm planları koruma ilke ve koşullarını olduğu kadar, kullanma ilke ve koşullarını da içermelidir. Birden fazla türde korunması gerekli alanı barındıran bu özel yerler, farklı mesleklerden uzmanların işbirliğini gerektirmektedir [17]. Sadece üst ölçek koruma kararları ile yetinilemez, yere özgü tasarımlara ihtiyaç vardır.

Planlama etabında başta arkeologlar ve plancılar olmak üzere kentsel tasarımlarla ilgilenen plancı ve mimarların, restorasyon uzmanı mimarların, teknik altyapı mühendislerinin, uygulamalar sırasında ilgili yerel yönetim kurumlarının ve koruma eylemine başından itibaren sürekli olarak destek veren finansörlerin koordinasyonuna ihtiyaç vardır. Kent içindeki arkeolojik alanların korunması ve değerlendirilmesi sadece koruma ile ilgili kurum ve kuruluşların değil, yerel yönetimlerin de sorumluluk alanı içindedir [18]. Kazıların gerçekleştirilmesinde ve kent içindeki bu alanların varlığının sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ciddi kaynaklar gereklidir.

Dünyanın her yerinde insanlar aynı geçmişe, kültüre, estetik yargılara sahip değildir. Onları birbirinden ayıran kültürel geçmişleri, toplumsal bellekleri. Geçmişin işlevlerini kaybetmiş yapıtları, sadece belgelikleriyle değil, bir topluma benliğini kazandıran varlıklar olarak da önemlidirler. Eğer gelişmiş bir yaşam standardı yakalamanın koşullarından biri kentsel kimliğin korunması ise, bunu sağlamanın yollarından biri de kent içindeki arkeolojik alanların korunarak sergilenmelerinden, ilgi çekici birer “arkeopark”a dönüşmelerinden geçmektedir. Hepsinden de önemlisi, toplumun, kentli olma bilincini sağlayacak bu “özel eğitim alanları”nın her evrede korunmasına katılması ve tüm ilgili disiplinler arasında işbirliğinin sağlanması anlamına gelecektir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Benevolo, L., **Avrupa Tarihinde Kentler**, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1995.
2. Kostof, S., **The City Shaped**, Thames & Hudson Ltd., London, 1995.
3. Günay, B., **Urban Design is a Public Policy**, Metu, Fac. Of Arch. Pub., Ankara, 1999.
4. Fainstein, S., Fainstein, N., Hall, R. vd., **Restructuring the City, The Political Economy of Urban Redevelopment**, Longman Pub., N.Y., London, 1986.
5. Kuban, D., **Türkiye’de Kentsel Koruma**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2001.
6. www.international.icomos.org/centre_documentation/chartres, 23.3.2005. **International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites**, Article 1 ve 14, Venedik, 1964.
7. Ahunbay, Z., **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, Yem Yay., İstanbul, 1996.
8. Özcan, Z., Okçuoğlu, Y., “Koruma Amaçlı İmar Planlarında Kentsel Tasarımın Yeri: Divriği Örneği”, **2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu**, MSÜ Yay., ed. M. Çubuk, İstanbul, 215-220, 1993.
9. R. Leech, “Preface”, **Report on the Urban Archaeology in Europe**, Council of Europe Pub., Strasbourg, s. 6, 1999.
10. Sarfatij, H., Melli, P., “Archaeology and the Town”, **Report on the Urban Archaeology in Europe**, Council of Europe Pub., Strasbourg, s. 3, 1999.
11. Archaeological Institute- Bulgarian Academy of Sciences, “Bulgaria”, **Report on the Urban Archaeology in Europe**, Council of Europe Pub., Strasbourg, s. 41, 1999.
12. Kotanska, A., Topolska, A., **Warsaw, Past and Present**, Parma Press, Warsaw, 2003.
13. Tuna, N., “Turkey”, **Report on the Urban Archaeology in Europe**, Council of Europe Pub., Strasbourg, 217-228, 1999.
14. Becker, H., Fassbinder J., **Magnetic Prospecting in Archaeological Sites**, Icomos Monuments and Sites Pub., München, 2001.
15. www.international.icomos.org/charters/arch, 30.11.2005. **European Conservation on the Protection of the Archaeological Heritage**, Article 3, La Valetta, 1992.
16. Tankut, G. “Arkeolojik Alanlardaki Planlama, Çevre Düzenleme ve Uygulama Sorunları”, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı 14-16 Mart 1990’dan ayrı basım**, Kül.Bak. Kültür ve Tab. Var. Kor. Gn. Md.’lüğü basımı, Ankara, 1990.
17. www.international.icomos.org/charters/arch, 22.11.2005. **ICOMOS Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage**, Article 3 ve Introduction section, Lausanne, 1990.
18. Buluç, S. “İlkçağda Ankara”, **Ankara Ankara**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 31, 1994.

